

Ганна Філіпова

КОЗАКИ У ШВЕДСЬКОМУ ПОЛОНІ В ЧАСИ ВЕЛИКОЇ ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ 1700–1721 рр.: ЗНАЧЕННЯ БІОГРАФІЧНОГО АСПЕКТУ. ЧАСТИНА ДРУГА

Автором продовжено дослідження перебування вихідців з полків Гетьманської держави (Стародубського, Прилуцького тощо) у шведському полоні протягом Великої Північної війни 1700–1721 рр. Увага акцентується на біографічних відомостях, почерпнутих з архівних джерел. Автором здійснено спробу простежити як характерні нюанси перебування козаків у Швеції та Німеччині, так і перипетії повернення додому, адаптацію до життя після полону, сімейні обставини тощо. На нашу думку, розвиток студійованої окресленої теми у межах біографістики дає змогу повніше окреслити соціальну ситуацію в Гетьманській державі на початку XVIII ст. та виявити безліч побутових подробиць, які допомагають сформувати повніший погляд на епоху.

Ключові слова: *військовополонені, Велика Північна війна 1700–1721 рр., Полтавська битва, битва під Клецьком, облога Несвізького замку, Персидський похід, Гетьманщина, Шведське королівство, Московське царство.*

Студії, присвячені перебуванню українських козаків та міщан у шведському полоні в роки Північної війни, є нечисленними та поки охоплюють незначне коло питань. У пропонованій статті ми не зупинятимемося на характеристиці попереднього історіографічного доробку й тому подібних складових дослідження. Стислий огляд джерельної бази та літератури, ступінь вивченості теми й проблем, що виникають у процесі її розробки – усе це було окреслено нами у попередній публікації аналогічного спрямування¹. Тож, продовжуючи дослідження долі військовополонених жителів Гетьманщини (тепер мова йтиме передусім про представників козацького стану), відразу звернемося до архівних матеріалів з фонду 51 (Генеральної військової канцелярії) Центрального державного історичного архіву України в м. Києві. Це – матеріали судочинства, супліки й чолобитні, гетьманські універсали, тобто досить різнохарактерні документи.

Подекуди архівні джерела надають уривчасті, але все ж красномовні свідчення про те, що перебування у шведському полоні стало етапом життєвого шляху багатьох представників рядового козацтва і старшини. Приведемо лише кілька таких прикладів. У січні 1704 р. гетьман Іван Мазепа видав свій універсал стародубському сотнику Івану Чарнолузькому про передання йому села Хвоєвичі Стародубського полку, яке протягом 20 років перебувало у власності його, на той час уже покійного, брата. Чарнолузький прохав про своє право на отримання села «за услуги»: «уважаючи натое что подчас нещасливого Несвежскаго² попущением божьим заскиртую сторону нашей

1 Філіпова Г.В. Шведський полон у часи Великої Північної війни 1700–1721 рр.: значення біографічного аспекту // Сіверянський літопис. 2018. №6. С. 38–44. У цій статті ми подали короткі біографії глиньського сотника Афанасія Жученка, новгородського шляхтича Олександра Ластовського та ніжинського міщанина Костянтина Костянецького.

2 Маються на увазі події 24 березня 1706 р. – облога та штурм шведами під командуванням підполковника Юхана Рейнольда Траутветера Несвізького замку, де разом з поляками перебував козацький гарнізон чисельністю до 1500 чоловік на чолі зі стародубським полковником Михайлом Миклашевським. Несвіж був приречений на розорення королем Карлом XII, який

недоброхотников зрадою³ ставшогося погрому напольк Стародубовско(й) он пан Чарнолузкій нетолко всей своей субстанцей там острадал, леч исам неприятелские достался бил; инависвободженіе его зтоей неволе жона его знатне запозичилася...». Пізніше, у 1709 р., права родини Чарнолузьких на Хвоєвичі підтвердив і гетьман Іван Скоропадський⁴. 10 листопада⁵ 1722 р. до гетьманської канцелярії у Глухові надійшло прохання козаків Данила Стефанова, Артема Довженка, Олексія Батиченка та Іллі Якимова про звільнення їх від звичайних полкових повинностей через те, що вони перебували у шведському полоні («в той неволе через пять надцать лет страданіе»)⁶. Навесні 1726 р., під час суду за спадщину між братами Лук'яном та Тимофієм Силевичами (що в зазначений час обіймали посади відповідно значкового товариша та новоміського сотника у Стародубському полку) було згадано, що Тимофій Силевич «отбувал походи, а именно од 175 году начавши служити од 176 году был внесвежу отголь де пехотою вишол, и посля де там (?) наше іакіи походы случались одбувал походи сам какож поуказу покойного Гетмана Скоропадс(кого) : был придан Генералу Инфлянту и (в тот час) баталеи полтавской⁷ (?) у тот час з шведами управую : чися попалеса был он... шведам в неволю...»⁸.

Деякі інші джерела містять докладніші свідчення, спираючись на які, стає можливим сформулювати повноцінні враження та висновки про реалії перебування вихідців з гетьманських полків у шведській неволі. Окремим важливим аспектом є й те, що такі документи презентують напрочуд цікаву інформацію і про особливості адаптації колишніх полонених до умов життя на чужині, а також – про повернення на батьківщину й численні складнощі, пов'язані з цим.

Нижче, продовжуючи дотримуватися обраного у попередній статті способу викладу, ми наводимо певну кількість вибраних біографічних нарисів, які мають стосунок до окресленої теми дослідження. Подану інформацію доповнює й підкріплює також публікація відповідних архівних джерел, які додано до статті.

Близько 1706 р. вїйт Стародуба Спиридон Ширяїй послав стародубського ж міщанина Федора Сухоту разом зі своєю донькою до Кенігсберга (у тексті справи – Крولةвця Прусскогого) задля того, щоб вони викупили зі шведського полону «Івана Тимофеевича [Тимошенка] зостаючого в мести Щетин»⁹, зятя Ширяя. На відкуп

вирішив таким чином показово покарати представників польсько-литовських шляхетських родів, які відмовилися підтримувати кандидатуру Станіслава Лещинського на польській престол. Під час штурму до 1000 козаків загинуло, а 180 (за даними Г. Генріксона – 173) потрапило до неволі. Див.: Волкаў М. Нясвіжскі замак у Вялікай Паўночнай вайне (1700–1721 гг.) // Вялікае княства Літоўскае і суседзі. Права, вайна, дыпламатыя. Зборнік навуковых прац. / Пад рэд. С.Ф. Сокала і А.М. Янушкевіча. Мінск: БІП – Інстытут правазнаўства, 2012. С. 222–223; Генріксон Г. З України до Швеції: доля полонених козаків під час Північної війни [Електронний ресурс] // Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/ukr/articles/2016/06/28/149119/>

3 Примітним та вартим уваги видається нам цей осудливий пасаж, що відноситься до поведінки литовсько-польського гарнізону замку на чолі з канцлером Каролем Станіславом Радзивіллою. Вояки Радзивілла відмовилися підтримати козаків, які прийняли на себе перший удар штурмуючих. Коли частина козаків згоріла під час пожежі, яку влаштували шведи, а решта забарикадувалася у стінах єзуїтського колегіуму, Радзивілл розпорядився не впускати їх до цитаделі і заборонив відкривати вогонь у бік шведів. Див.: Волкаў М. Нясвіжскі замак у Вялікай Паўночнай вайне (1700–1721 гг.) // Вялікае княства Літоўскае і суседзі. Права, вайна, дыпламатыя. Зборнік навуковых прац. / Пад рэд. С.Ф. Сокала і А.М. Янушкевіча. Мінск: БІП – Інстытут правазнаўства, 2012. С. 224–225.

4 Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). Ф. 51. Оп. 3. Спр. 512. Арк. 127–128.

5 Тут і далі дати подано за старим стилем.

6 ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 657. Арк. 1–2.

7 У тексті допитних пунктів битву надписано зверху рядка нерозбірливо, тому факт участі Силевича у Полтавській битві перебуває під питанням. Сумнівним виглядає також те, що він міг потрапити у полон саме після розгрому шведського війська та відступу його частини до Дніпра.

8 ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 1659. Арк. 11.

9 Німецька назва – Штеттін.

було дано 2214 битих талярів, з яких 220 вийт обіцяв Сухоті за послугу. Дорогою від Архангельська до Кенігсберга той розпродав свій крам, серед якого превалювала пенька¹⁰, а частину втратив через борги в архангельському порту. Та все ж Сухота викупив Тимошенка «звеликою трудностю» і «поставил здорового в Стародуб». Однак грошей йому не повернули – у своїх скаргах Сухота наводив слова вийта «син мой неслуга тебе, сам себе справуйся з пенкою твоею». Виплаті обіцяних коштів почав противитися нещодавно врятований Іван Тимошенко – разом із своїм товаришем Семеном Черніговцем він відняв у Сухоти частину товарів, арештовану через борги в Архангельську.

Сухота поїхав до Москви, щоб подати скаргу до Малоросійського приказу. Поки він був у від'їзді, Тимошенко, бажаючи йому помститися, за мінімальною ціною перепродав його пеньку купцеві, вочевидь німецького походження, Миколаю Румсінгелю, щоб покрити борг у 20 рублів. Сухота, усе ще перебуваючи у Москві, дізнався про це й вимагав суду, який, викликавши Ширяя та його дружину до Москви та допитавши їх, постановив, що вони мають вислати відібрані гроші (усього 1230 рублів).

На суді вийт стверджував: «Тут грошей немаю при себе повернувшись додому в дому отдам», але зрештою, коли йому дозволили від'їхати до Стародуба, потрібну суму він знову не повернув. Сухота писав: «и виданна мне грамота была монаршая в року 1708¹¹ добившаго Гетмана Мазепи, которую отдалеж в Белой Церкви и одержалеж листовній указ» до Скоропадського особисто від Петра I, щоб Ширяй повернув гроші. Ставши до полкового суду перед Скоропадським, пані Ширяєва, дружина вийта, «заперлась», стверджуючи, що її син (зять) не брав ніякої пеньки й не сплачував нею «кабали» купцеві, «ани порахунку зним жадного немел». За наказом Скоропадського було допитано членів Стародубського магістрату й вони підтвердили, що пеньку Сухоти, яка мала продаватися через Архангельськ, забрали собі Ширяї та за допомогою цього товару сплатили свої борги купцю Румсінгелю. Дружина Ширяя відповіла: «Сухота нападник ложную грамоту виправил на нас». Сухота знову поїхав до Москви й отримав від Петра I наступну грамоту, яку було передано Скоропадському та стародубському полковнику Прокопійу Силенку. На це пані Ширяєва відказала, що грамота, привезена з Москви, «ложная», як і попередня («первая ложная так и вторая» «будем писати до двору монаршого», щоби позивника як брехуна більше не допускали до царя). Сухота стверджував, що прийшов до зубожіння, а його дружина інтригами ворогів «зогнана з(у)богого дому моего тулятися по чужих кутках голодною смертю помирает»¹².

До прохань приєдналася дружина Сухоти, говорячи, що вони вже багато разів зверталися до суду, подаючи копії царських грамот, але все марно¹³. В її скаргах підтверджувалося, що Сухоту було послано в 1708 р. за згодою з Мазепою виручати зятя Ширяїв, а сам Тимошенко «зоставал у шведов в неволе у вязниці в городе Щетине осажденним». У травні 1720 р. Сухоти отримали царські накази з Петербурга, передані у 1722 р. до чернігівського полковника Полуботка. Відомо про те, що цей суд тривав ще у 1729 р.¹⁴.

Дещо подібними одна одній є життєві історії двох козаків – Остапа Федоровича та Харитона Гарбуза, збережені на сторінках їх суплік до гетьмана (див. самі документи з коментарями нижче).

Федорович, виходець із села Жоравка Прилуцького полку, що підписався у своїй супліці як «невольник», потрапив до полону після битви під Клецьком¹⁵ у 1706 р.,

10 Виробництво пеньки та торгівля нею здавна були характерним заняттям багатьох жителів Стародубщини як козаків, так і міщан.

11 У тексті подано згідно з кириличною системою числення.

12 ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 320 а. Арк. 44–45 зв.

13 Там само. Арк. 46–46 зв.

14 Там само. Арк. 48–53.

15 Битва відбулася 19 квітня 1706 р. та власне відіграла роль військової операції, що передувала наступу шведів на Несвіж. Об'єднані російсько-козацькі сили чисельністю близько 2500 чоловік під командуванням воєводи Семена Неплюєва та миргородського полковника Данила Апостола були наголову розбиті шведами, і у полон потрапило 72 чоловіки. Див.:

опинившись серед тих нечисленних козаків, хто вижив у бою. Його перевезли до Стокгольма, де він якимось чином був приписаний на службу до генерала Магнуса Стенбока й разом з ним подолав похідний шлях до Штральзунда. Там Федорович утік від шведів і, бажаючи дістатися до рідного села, пережив безліч поневірян. Захоплений саксонцями, він був змушений чотири роки служити у них «за жовнера» (тобто солдатом у піхоті). Нарешті, йому вдалося дістатися штабу російських військ під Гданськом і отримати проїзний лист від генерала Анікіти Репніна¹⁶. Згодом цей документ був викрадений розбійниками, коли вони перестріли козака на дорозі до Варшави. У Варшаві він звернувся за допомогою до князя Григорія Долгорукова¹⁷ і з часом усе ж зумів доїхати до Києва. У Києві він отримав другого листа від міського ландрату, що дозволило йому відправитися до Глухова, щоб попрохати в гетьмана Скоропадського захисту своєї родини від майнових претензій полкової старшини¹⁸.

Харитон Гарбуз із села Кистерки Шептаківської сотні Стародубського полку брав участь у тій самій трагічній для козаків битві під Несвізьким замком, де він і був схоплений шведами. У полоні Харитон провів десять років, протягом яких його домашнє хазяйство занепало, адже обидва його брати також зазнали лиха на військовій службі (один працював на будівництві Ладозького каналу, інший відправився до Персидського походу Петра I). На жаль, подробиці проживання Харитона Гарбуза поза Україною невідомі. Та, повернувшись додому, він, подібно до Федоровича, прохав Скоропадського про протекцію та допомогу¹⁹.

Отже, аналізуючи розкидані сторінками численних архівних документів дані з позицій мікроісторії та намагаючись вписати їх до загальноісторичного контексту, доходимо низки висновків та узагальнених спостережень.

- Численні випадки потрапляння козаків до шведської неволі були пов'язані з так званою Гродненською військовою операцією 1706 р., що у свою чергу відбувалася в межах Литовської кампанії Північної війни.

- Очевидними є характеристики, які надавали козаки своєму перебуванню у шведському полоні. Наведемо лише деякі формулювання: «пять надцать лет страданіе», «отчего увесь наш дом отческий разорився», «отчаявши своего житія»²⁰, «немалую претерпевали нужду и страхование смертное»²¹ тощо. Навіть з урахуванням гіперболізованих канцелярських штампів того часу очевидно, що справа тут не тільки в них. Шведський дослідник Г. Генрікссон також відзначив у своїх дослідженнях життя українських козаків у шведському полоні, що умови там були досить суворими²². Окремо підкреслюється вкрай нетолерантне ставлення шведської влади до іноземців та всілякі перепони для їхньої соціальної адаптації²³.

- Полонені козаки, чії долі досліджуються в нашій статті, у різний час утримувалися не тільки на території безпосередньо Шведського королівства (у Стокгольмі), а й у Штеттіні (на той час – шведська Померанія), Кенігсберзі (Пруссія) тощо²⁴.

Генрікссон Г. З України до Швеції: доля полонених козаків під час Північної війни // Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/ukr/articles/2016/06/28/149119/>

16 До лютого 1716 р.

17 Був російським резидентом у Варшаві.

18 ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 436. Арк. 8.

19 ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 4004. Арк. 3.

20 Так означив своє перебування в неволі вже згаданий глиньський сотник Афанасій Жученко.

21 За словами Костянтина Костянецького.

22 Подекуди умови утримання українських в'язнів у Швеції були жорсткішими, ніж ті, що створював для полонених шведів російський уряд. Ця різниця була зумовлена низкою причин, які вимагають окремого аналізу. Серед них, наприклад, бажання Петра I створити приводи для переходу шведських військових спеціалістів на російську службу. Хоча, звісно, уявлення про те, що геть усім полоненим воякам армії Карла XII жилося стерпно на територіях Гетьманщини та Московського царства є хибним.

23 Генрікссон Г. З України до Швеції: доля полонених козаків під час Північної війни // Історична правда. URL: <http://www.istpravda.com.ua/ukr/articles/2016/06/28/149119/>

24 Там само. Див. подробиці відносно дислокування українських бранців на території Шведського королівства.

- Викуп з полону вимагав значних витрат та ризику й був по кишені лише представникам заможних старшинських родин, полково-сотенної еліти. Та ж дружина сотника Івана Чарнолузького використала настільки значні суми для порятунку чоловіка, що була змушена брати гроші в борг. У справі, де згадуються спроби стародубського війта викупити свого зятя, кількість витрачених грошей наводиться прямо.

- Рядові козаки, чії родини не мали засобів для того, щоб викупити своїх родичів, були змушені відбувати довготривалий строк на чужині (10, 15 та більше років). Деякі з них, не витримуючи важких умов, утікали самотужки.

- Ті, кому вдавалося повернутися, частіше за все заставляли домовку повністю розореною, а родину – зубожілою. Цими причинами, зокрема, зумовлювалися намагання колишніх в'язнів отримати від гетьмана право на звільнення від полкових повинностей.

- Сам шлях на батьківщину в умовах військового часу тривав роками та був сповнений численних та різноманітних небезпек. Іван Тимошенко, якому пощастило скористатися допомогою не тільки небайдужих, а й заможних родичів, зміг повернутися зі Штеттіна до Стародуба через пару років після того, як потрапив у полон. А ось Остап Федорович діставався дому приблизно 13 років, з яких певну кількість часу служив шведам та в саксонському війську.

ДОДАТКИ

Джерела подані з дотриманням основних археографічних принципів для публікації рукописних документів XVI–XVIII ст. У текстах збережено основні орфографічні, пунктуаційні та загальні стилістичні особливості (у даному випадку мова йде в основному про діалектизми та викривлення іноземних прізвищ, географічних назв), але замінено літери, що не використовуються у сучасному алфавіті. Титла за можливістю розкрито, виносні літери введено до рядків та відмічено курсивом (за винятком цитат, наведених у тексті статті). Невідомні лакуни позначено трьома крапками, відновлені фрагменти тексту взято в дужки. Нерозбірливі фрагменти позначено знаком питання в дужках. У разі особливих зауважень або пояснювальних коментарів їх винесено у підрядковій примітці.

Супліка козака Остапа Федоровича, жителя села Жоравка Прилуцького полку, до гетьмана Івана Скоропадського з проханням про захист

Іасне велможный *Милосцивый* Пане Гетмане,
Премилостивешій Мне Пане и великодоброедею,

Уже тому *пятнадцатий* год чинится, когда зукраїни комондрованніе коза(ки) були впоходе под Клецком²⁵ розних полков украинских, и в час шведские войска инших досмерти были, тотиди а Котор(ые) вживих були в Полон побралаи достеколни²⁶, где пристал іа Був до ох іотанта²⁷ Генерала Штенуха²⁸, и Іак поехал О(т)Крентами (?) до стрензонта²⁹, и *от* толь в текаючи Саси³⁰ надороге поймали, при которих за-жовнера служил Чтири годы апотом втекал наукраїну взявши *лист* прохожий впр(е) восходителного Его Милости Господина Генера (sic!) Репнина стоячого не подалеце *от* Кгданска : Теди перенявши надорозе *тойлист* прохожий одобрали вмене, иодежу з субстанцією моею заграбовали, и вже идучи чрез варшаву, взяв под рожную вСІа телнейшого Князя Его Милости Господина Григорія Федоровича Долгорукова, при-

²⁵ Битва під Клецьком. Остап Федорович вважає, що це сталося у 1704–1705 рр., пишучи супліку у червні 1719 р.

²⁶ Тобто до Стокгольма.

²⁷ Викривлене «до ад'ютанта».

²⁸ Генерал Магнус Стенбок.

²⁹ Тобто до Штральзунда, близько 1712 р.

³⁰ Саксонці.

шовши ДоКієва Іавился Его Милости Господину Лантрату Кієвскому³¹, и тот лист вмене одобравши дал свой прохожий лист, прето Прибувши сюда вглухов, слезне у Вашей Велможности панской чрез сію суплеку прошу милостини (?) : чим приодети себе, и поважне уневерсалу оборонного чтобы кривних моих старшина по(л)ковая прилуцкая немела дела, которую одержавши милость Доокончини житія моего повен буду я Бога благати,

Велможности Вашей нижайший подножок
Остап Федорович неволник житель Журавский полку Прилуцко(го)

**Супліка козака Харитона Дмитровича Гарбуза (Гарбузова),
жителя села Кистерки Шептаківської сотні Стародубського полку,
до гетьмана Данила Апостола з проханням про універсал
на підтвердження вольностей**

Іасне велможний Милосце Пана Гетмана Іардина Святого александревського
хавалер мне премилостивеший добродєю,

Напремное милосердие Іасне Велможности Вашей мого Премилостивейшого добродєя и Пана Патрона з просячи насебе вашего отческаго презренія яко отца Пожаловать мене заслужбумою войсковую Понеже – іа впрошлих у баталии шведской унесвижом³² взятий іа унемецкую и націю Где там іа Пребивал десять лет отчего увесь наш дом отческий разорився чтои имои Два Брати там упоходах Постраждали наслужби монаршей Един Брат мой уканаве ладовской³³ адругий усулаце³⁴, очом іа ниже – отписанный имею Пашепорт великоросийских Господ, иуневерсал Покойного Іасне Велможного Пана Гетмана Скоропадского, Також иньне прошу іасне велможности вашей, мне заслужбумою дать, свой уневерсал, наподверженіе волности что та ко много уневоле будучий вовся разорився, и Брати моя услужбе войсковой Постраждали отом (?) рабско прошу,

Іасне Велможности Вашей нижейший раб Харитон Дмитриев Гарбузов³⁵ Полку Стародубовского Шептаковской сотни козак житель Кистерский

References

1. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 320 a. Sprava pro nadannia i pidtverzhennia maietnosti Starodubskomu viitu Spyrydonu Shyriaiu ta yoho rodycham, yikh mainovi spory z zhyteliamy Starodubskoho polku ta spory za spadshchynu. 1716–1738. Pp. 44–53.
2. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 436. Sprava pro zvilnennia starshyny Prylutskoho polku vid podatkov ta zahalnonarodnykh povynnosti ta pro vstanovlennia kilkosti chynshovykiv u polku. 1719–1739. P. 8.
3. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 512. Sprava pro mainovi spory rodyny Chornoluzkykh z zhyteliamy Starodubskoho polku, Kyievo-Pecherskoiu lavroiu i shliakhtoiu rechytskoho povitu; ta pro stiahnennia borhiv zi znachkovoho tovarysha Starodubskoho polku Hermana Syniakivskoho. 1716–1736. Pp. 127–128.
4. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 657. Lyst nakaznomu Starodubskomu polkovnyku Koretskomu pro zvilnennia vid viiskovoi sluzhby i povynnosti kozakiv Danyla Stepanovycha z tovaryshamy, yaki povernulysia z shvedskoho polonu. 1722. Pp. 1–2.

31 Звергаємо увагу, що посаду київського війта Федорович позначив на німецький лад.

32 Під Несвіжем.

33 Тобто під час будівництва Ладозького каналу після 1719 р.

34 Звідси виходить, що брат Харитона Гарбуза під началом Данила Апостола у Персидському поході Петра I і у складі козацьких військ узяв участь у битві на річці Інчха 19 серпня 1722 р.

35 Звернемо увагу й на те, як козак на прізвище Гарбуз (так його позначено на діловодному аркуші справи) підписався на російський лад – Гарбузов.

5. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 1659. Sprava pro zvynuvachennia znachkovym tovaryshem Lukianom Sylychem svoho brata novo miskoho sotnyka Tymofiiia Sylevycha v nezakonnii prodazhi spadkovoho khutora bilia s. Bilyi Kolodiaz Novomiskoi sotni Starodubskoho polku. 1725–1726. P. 11.

6. TsDIAK Ukrainy. F. 51. Op. 3. Spr. 4004. Suplika kozaka s. Kysterky Sheptakivskoi sotni Starodubskoho polku Kharytona Harbuza i universal hetmana pro zvilnennia yoho vid povynnosti. 1732. Pp. 1–4.

7. Volkař M. (2012). Niasvizhski zamak u Vialikai Pařnochnaia vaine (1700–1721 hh.) // Vialikae kniastva Litoŭskae i susedzi. Prava, vaina, dyplamatyia. Zbornik navukovykh prats. / Pad red. S.F. Sokala i A.M. Yanushkevicha. Minsk: BIP – Instytut pravaznařstva, pp. 222–223.

8. Henriksson H. (2016). Z Ukrainy do Shvetsii: dolia polonenykh kozakiv pid chas Pivnichnoi viiny. Retrieved from <http://www.istpravda.com.ua/ukr/articles/2016/06/28/149119/>

9. Filipova H.V. (2018). Shvedskiy polon u chasy Velykoi pivnichnoi viiny 1700–1721 rr.: znachennia biohrafichnoho aspektu // Siverianskyi litopys. Chernihiv, Ukraine. №6 (145), pp. 38–44.

COSSACKS IN SWEDISH CAPTIVITY DURING THE GREAT NORTHERN WAR 1700-1721: THE IMPORTANCE OF THE BIOGRAPHIC ASPECT. PART TWO

This article describes the cases of the Ukrainian Cossacks' (mainly Starodub regiment) stay of the in the Swedish captivity during the Great Northern War 1700–1721. The author focuses on biographical data and coverage of everyday life characteristics of Cossacks far from their homeland.

Archive files from 51th fund of the Central State Historical Archive of Ukraine have become the source base for the research. These are hetman's universals, petitions, materials of court cases – in general, various documents that provide numerous details of the life of the population of Hetman State in the early 18th century.

The article presents data on representatives of the Cossack elite and ordinary Cossacks, on their attempts to return home, on their way back from Sweden to Ukraine, on social adaptation after years of captivity and deprivation.

On the basis of this material, as well as data published in the previous author's article on the same topic, it is possible to draw a number of conclusions valuable for studying the events of the Northern War in the territory of the Hetman regiments. Most of the Cossacks became prisoners of war after the 1706 Lithuanian campaign; the conditions of their detention in Stockholm and its environs, Szczecin, Königsberg and so on, were extremely difficult, and the sums required for the ransom and the overcoming of the way back were considerable; for this reason, representatives of the Cossack sergeant were redeemed; returning to the Hetman State, most of the ex-prisoners of war discovered that their households were devastated.

We believe that further study of the presence of Ukrainian Cossacks in Swedish captivity and the search for new sources on this issue is necessary for understanding the global social processes that took place on the territory of Ukraine in the first quarter of the 18th century, as well as intercultural dialogue during the Northern War.

Філіпова Ганна Володимирівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, м. Київ, вул. Лаврська, 9.

Filipova Hanna Volodymyrivna, Ph.d., Senior Researcher National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve
Kyiv, Lavrska st., 9.

Дата подання: 18.03.2019 р.

DOI: 10.5281/zenodo.3253393